

Rónay Zoltán

A HALLGATÓI JOGVISZONY TERMÉSZETÉRŐL

Rónay Zoltán, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, ronay@rekthiv.elte.hu

A felnőtt magyar lakosság közel 4%-a mint a felsőoktatásban részt vevő személy, sajátos jogviszonyban (hallgatói jogviszony) áll a képzést nyújtó intézménnyel. Ez a jogviszony adja a képzés kereteit, ez foglalja magában, illetőleg ebből fakadnak a hallgatók és a felsőoktatási intézmény jogai és egymással szembeni kötelezettségei. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a hallgatói jogviszony a típusjegyeit tekintve hol foglal helyet a magánjog és a közjog között húzódó határon, mely típusú jogviszony jellemzői a meghatározóak esetében. Ez a szabályozás továbbfejlesztése és a felek közötti esetleges konfliktusok kezelési módja miatt egyaránt kulcsfontosságú kérdés. A hallgatói jogviszony természetéről kialakítandó átfogó kép érdekében a tanulmány rövid történeti áttekintést ad a jogviszony fogalmának alakulásáról, bemutatja a magánjogi és a közjogi jogviszonyok legfőbb ismertetőjegyeit, kitérve a német és az angolszász szabályozásra is, ezek tükrében vizsgálva a felsőoktatási törvény rendelkezéseit.

KULCSSZAVAK:

felsőoktatási intézmények, magánjog, közjog, egyetemi és főiskolai hallgatók, jogviszony keletkezése és megszűnése

Almost 4 percent of the adult Hungarian population has a special legal relationship (student status) with a higher education institution. This relationship provides a legal framework for education establishing the rights of students and higher education institutions alike while also describing their obligations. By examining the characteristics of the student's legal status, the study aims to find its place between the domains of civil law and public law. The answer is important for the future development of the regulation as well as for the management of an occasional student-institution dispute. In order to form an overall picture, the study gives a short historical overview of the changes of the student status, presents the main characteristics of the relevant civil and public laws, while also referring to the Anglo-Saxon and German regulations, and analysing the provisions of the Hungarian Higher Education Act.

KEYWORDS:

higher education institutions, civil law, public law, university and college students, commencement and termination of legal relationships

1. BEVEZETÉS

A 2015 szeptemberében kezdődő tanév statisztikai adatai szerint¹ Magyarországon közel 300 ezren tanulnak a felsőoktatásban, 66 magyar felsőoktatási intézményben (egyetem, alkalmazott tudományok egyeteme és főiskola). Ez azt jelenti, hogy ezen intézményekkel a felnőtt lakosság közel 4%-a létesíti a felsőoktatási képzésre irányuló jogviszonyt,² amely az annak két oldalán helyet foglaló személyek jogai, kötelezettségei, egymáshoz való viszonya, illetve a mindezekre irányadó ágazati különös szabályok folytán egyedi természetű. A jelenleg hatályos, a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv.) – a megelőző törvényekhez hasonlóan – hallgatói jogviszonyként definiálja ezt a sajátos viszonyrendszert. Ugyanakkor pontosabb meghatározást nem ad, számos esetben a tipikus, jogági jogviszonyokhoz való viszonyulása alapján határozhatók meg típusjegyei. Minthogy a jogviszony a belőle fakadó, részben a fent írt nagyszámú személyi kört, részben a terjedelmes intézményhálózatot megillető jogok és őket terhelő kötelezettségek eredője, és az ezek érvényesítését, biztosítását, számonkérését szolgáló eljárások alapja is, indokolt annak alaposabb vizsgálata.

A hallgatói jogviszonyt alkotó jogok és kötelezettségek egyes elemei viszonylag korán megjelentek a magyar szabályozásban. Alapelemei szinte a felsőoktatási intézmények hazai megjelenésével egy időben gyökeret eresztettek, már a 14–15. századi egyetemalapítások során is mintául szolgáltak a párizsi vagy a bolognai egyetemeken létrejött hallgatói jogok.³ Nem véletlen, hogy részben a maihoz hasonló normákat találunk a református kollégiumok⁴ belső szabályozásában,⁵ amelyek a tanulmányok folytatását, a belső rend megtartását és az ezen normák megszegéséért való felelősséget, illetve annak jogkövetkezményeit rögzítették. Ezek azonban még intézményi szabályok voltak, azok megalkotását az állam nem ellenőrizte, az intézmény és a hallgató jogviszonyába semmilyen szinten, még mögöttes szabályok alkotásával sem avatkozott be. Az első állami jogszabály a *Ratio Educationis* volt, amely egységesen „az elemi iskolázástól kezdve fel egész az egyetemig”⁶ szabályozta a közoktatást, és az egyetem, illetve annak tanárai hallgatókkal szembeni felelőssége és köte-

1 Felsőoktatási statisztikai gyorstájékoztató a 2015/2016. tanév eleji (2015. 10. 15-i) adatgyűjtés adataiból 2015. november 2. Forrás: www.kormany.hu/download/f/c9/80000/Gyorstajekoztato_20151015_20151102.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 22.). A kormány által közzétett adatok az összes képzési szintre és munkarendi formára vonatkoznak, amelyek közül nappali munkarendű képzésen 210 103-an, esti képzésen 3583-an, levelező képzésen 73 060-an, míg távoktatási formában 8570-en vesznek részt.

2 2011. évi népszámlálás – 4. Demográfiai adatok, Budapest, KSH, 2013.

3 HORVÁTH PÁL: *A korai reneszánsz studium generaleja*, *Iustum Aequum Salutare*, 2(2006)/1–2, 40. Ugyanitt idézi az alábbi művet: KARDOS TIBOR: *A magyarországi humanizmus kora*, Budapest, 1955, 57–59.

4 *A felsőoktatás-történet egyértelműen a felsőoktatási intézmények között tartja számon e szervezeteket*. Lásd: *A magyar felsőoktatás évszázadai*, szerk. KARDOS József, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000, 17–19., 22–23; *Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái*, szerk. SZÖGI László, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, 1994, 19–23., 26–28.

5 A Sárospataki Református Kollégium 1621-ben kelt szabályzata, a Pápai Református Kollégium Első Szabályzata (1585), a Debreceni Református Kollégium 1657-es szabályzata. Lásd: SZÖGI: *i. m.*, 92–97., 99–103., 104–110.

6 *Az 1777-iki Ratio Educationis*, szerk. KORNIS Gyula, Pedagógiai Könyvtár, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: FRIML Aladár, Kath. Középiszkolai Tanáregyesület, 1913, 9.

lezettségei⁷ mellett részletesen – a mai értelemben vett közoktatáshoz hasonlóan – határozta meg a hallgatói jogokat és kötelezettségeket is.⁸ A kiegyezést követően már élesen elváltak a hallgatói jogviszony szabályai a tanulókra hatályos rendelkezésektől, és önálló normában, vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendeletek formájában jelentek meg, amelyek már részletesen szabályozták a hatályuk alá tartozó felsőoktatási intézményekben tanulók jogait és kötelezettségeit.⁹

A 20. századra már megjelent a törvényi szintű szabályozás,¹⁰ de általánossá csak – a hallgatói jogviszony fogalmát is bevezető – az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény hatálybalépésével vált.¹¹ Az ezt követő törvények¹² szintén széles körben szabályozták a hallgatói jogviszonyt. E rendelkezések között a hallgatói jogviszony lényegi elemeinek tekintetében számottevő eltérés nincs, és az Nftv. erre vonatkozó alapvető szabályai sem különböznek érdemben, ezért az azok vonatkozásában tett korábbi szakirodalmi megállapítások is érvényesek, a hallgatói jogviszony természetének megvilágítása során adekvátak.

2. A JOGVISZONY FOGALMÁRÓL ÁLTALÁBAN

A jogviszony meghatározott személyek között a jogérvényesülés során létrejövő viszonyrendszer, amelyben jogi normák valósulnak meg, azaz konkretizálódnak és realizálódnak.¹³

A jogalanyok jogviszonyon belüli kapcsolata, illetve e kapcsolat milyensége alapján szembevetendő a különbség a magánjogi (polgári jogi) és a közjogi jogviszony között. A legegyszerűbb elhatárolás azon alapul, hogy előbbi a magánszemélyek, míg utóbbi a közjogi személyek egymással, illetve magánszemélyekkel való kapcsolatát írja le.¹⁴ A polgári jogi jogviszonyokban a jogviszony létesítése és alakítása két (vagy több) egyenrangú fél döntésén alapul, hiszen e szabályozás alapvető jellemzője, hogy a jogalanyok mellérendeltek és egyenjogúak.¹⁵ A közjog tartalmaz közigazgatási jogot is, amelyet azonban az előbbitől célszerű elhatárol-

7 Ratio Educationis XVI. §, XVIII. § 4. pont, XX. §.

8 Ratio Educationis III. rész (Az iskolák rendtartása, illetve a fegyelem fenntartása) II. szakasz. Az iskolák rendtartása, tekintettel a tanulóifjúságra.

9 Valamennyi jogszabály felsorolására terjedelmi okokból nem vállalkozhatok, így a teljesség igénye nélkül néhány példa: a budapesti királyi magyar tudomány-egyetem tanulmányi, fegyelmi és leckepezéni-szabályzata (21735/1875. sz. VKM rendelet, majd 1891. évi 28 458. sz. VKM rendelet); 1882. évi 18 684. sz. VKM rendelet: A magyar királyi József-műegyetem szervezeti szabályzata; 1914. évi 105.120. sz. VKM rendelet a debreczeni és pozsonyi magyar királyi tudományegyetemek szervezetéről, tanulmányi és vizsgarendjéről.

10 A Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. törvény 23. § – igaz igencsak szűkszavúan – már rendelkezik hallgatókat érintő jogokról.

11 Az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény 28–39. § tételesen szabályozta a hallgatói jogokat és kötelezettségeket.

12 A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény, a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény.

13 SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 322.

14 PETRIK Ferenc: *A közigazgatási jogviszony fogalma, elhatárolása más jogviszonyoktól*, Magyar Jog, 57(2010)/9, 522.

15 FAZEKAS Judit: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet*, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 85.

ni.¹⁶ A közigazgatási jogviszonyban ugyanis a közigazgatási jog által szabályozott, közigazgatási jogi normák érvényesítése során létrejövő jogviszonyról van szó.¹⁷

Patyi András szerint a magánjogi-közjogi jogcsaládba tartozás elhatárolásához az „impérium” jelenlétét kell vizsgálni. Ahol ez az impérium jelen van, ott mindenképpen közjogi jogviszonyról kell beszélni.¹⁸

3. A HALLGATÓI JOGVISZONY SAJÁTOS JEGYEI

Az egyes jogviszonytípusok előzőekben összefoglalt típusjegyeit a hallgatók és a felsőoktatási intézmények viszonyára vetítve mindkét alaptípus (magánjog-közjog) tekintetében eltéréseket találunk.

Ennek történeti alapja az a változás, amely a hallgatóknak a középkori felsőoktatási intézményekhez való viszonyában következett be az évszázadok alatt. Ugyanis bár kezdetben a professzorokkal együttesen alkották az universitást, és az intézményirányításban is részt vettek, aminek ma is megvan néhány eleme, de ma már inkább az oktatási szolgáltatásokat igénybe vevő személyként tekintenek rájuk. Ez a „kettősség jelentős mértékben befolyásolja az egyes hallgatókra vonatkozó jogi rendelkezéseket is”.¹⁹

Ennek ellenére a hallgató és az intézmény viszonyában meghatározó elem, hogy utóbbi nem elsősorban egy szolgáltatásnyújtó szervezet, hanem az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység mint alaptevékenység folytatására létesített szervezet.²⁰ A felsőoktatási intézmény törvényben biztosított joga és kötelezettsége, hogy meghatározza a működésére és szervezetére vonatkozó alapvető szabályokat, ezek között²¹

- a hallgatói jogok gyakorlásának és köteleességek teljesítésének rendjét,
- a hallgatói jogviszonnyal kapcsolatosan benyújtott kérelmek elbírálásának és a jogorvoslatnak a rendjét,
- a hallgatók tanulmányi, és az ismeretek, készségek és képességek elsajátításának, megszerzésének, ellenőrzésének, az őket terhelő fizetési kötelezettség megállapításának és teljesítésének, a juttatásaik elosztásának, fegyelmi és kártérítési ügyeik elbírálásának rendjét is. Ezeket azonban az intézmény csak jogszabályi keretek között rendezheti, miközben az Nftv. csak viszonylag szűkkörűen határozza meg a hallgató jogait. Kocsis Miklós csoportosítását²² alapul véve ezek egy része a hallgató emberi és állampolgári jogaiból ered, mások az intézményi autonómiából fakadnak, valamint nagy számban találunk közöttük a tanulmányokhoz kötődőket, végül egy részük a szolgáltatásnyújtási kötelezettségéhez kapcsolódik.

16 PETRIK: *i. m.*, 524.

17 SZALAI Éva: *A közigazgatási jogviszonyok = Közigazgatási Jog. Általános rész III.*, szerk. FAZEKAS Marianna, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 61–62.

18 PATYI András: *A közigazgatási működés jogi kérdései = Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)*, szerk. PATYI András, VARGA Zs. András, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 2013, 245.

19 KOC SIS Miklós: *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*, doktori értekezés, Pécs, 2010, 63.

20 Nftv. 2. § (1) bek.

21 Nftv. 11. § (1) bek. a)–b) pont, 2. melléklet II. 3. pont

22 KOC SIS: *A felsőoktatási autonómia... i. m.*, 95.

Az Nftv. azt is rögzíti, hogy a hallgatói jogviszony a felvételtől²³ vagy az átvételtől szóló döntés alapján a beiratkozással jön létre.²⁴ E rendelkezés nem csupán a jogviszony létesítésének (beiratkozás) metodikája tekintetében tartalmaz lényeges elemet. A felvételtől szóló döntés mint előfeltétel önmagában hordozza, hogy a jogviszony létesítése – ellentétben általában a polgári jogi jogviszonyokkal – nem kizárólag a két fél elhatározásán alapul.

Ebből következően már a jogviszony keletkezésében látszanak a magánjogi jogviszonyok ismertetőjegyeitől való eltérések. A hallgatói jogviszony számos elemében, a hallgatót megillető számos jog vonatkozásában – lásd az Nftv. hallgatók jogait és kötelezettségeit szabályozó 42–44. § és XII. fejezete rendelkezéseit – látszik, hogy „e jogviszony nem hasonlítható a megbízó-megbízott, a megrendelő-vállalkozó viszonyrendszerében megjelenő – tiszta, általában kétpólusú – kötelezettségrendszerhez, amelyben az előbbi fél a szolgáltatás megfizetésére, utóbbi a szolgáltatás nyújtására köteles (a mellékkötelezettségektől eltekintve). A hallgatói jogviszonyban a felek nem mellérendeltek, hanem a hallgató és az intézmény között inkább az alá-fölé rendeltség a jellemző, még akkor is, ha a széles körű hallgatói jogosítványok ezt részben kompenzálni képesek.”²⁵ A hallgatói jogviszony sok tekintetben inkább közjogi-as jelleget ölt, hiszen e viszonyrendszerben megjelenő domináns alá-fölé rendeltség inkább a közigazgatási jogviszonyok jellemzője. Ráadásul a két fél jogviszonyában megjelenik az állam közhatalmi szerepe (lásd a korábban említett impérium fogalmát), a jogviszony alakítása gyakran csak egyikük egyoldalú akaratán alapul (pl. jogviszony intézményi mérlegeléssel történő megszüntetése),²⁶ máskor pedig valamennyiük akaratától függetlenül az állam szabályozó erején nyugszik (jogviszony megszűnése a törvény erejénél fogva).²⁷ A hallgatót lényegében a jogviszony létesítése (és bizonyos körben megszüntetése) kérdésben illeti meg a döntés joga, egyebekben a jogszabályi keretek között kialakított rendben, annak kvázi magát alávétve folytatja tanulmányait, gyakorolja jogait és teljesíti kötelezettségeit. Ezzel szemben az intézményt még e körben sem: amennyiben a hallgató a törvényi feltételeknek megfelelően, a felsőoktatási információs rendszer működéséért felelős szerv besorolási döntését követően a jogviszony létrehozása nem mellőzhető.²⁸

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény hatálybalépését megelőző időben a felsőoktatási intézmény és a hallgatók kapcsolatának jellege érdektelen volt, hiszen a képzésért pénzbeli ellenszolgáltatást nem nyújtó hallgató részéről szolgáltatásvásárlásra sem került sor, és „az oktatási intézmény sem nyújtott neki szolgáltatást a szó polgári jogi értelmében, ezért a hallgató és az intézmény kapcsolata nem a piaci viszonyok szabályozására hivatott polgári jog körébe tartozott”.²⁹ Bár azt követően – és jelenleg is – megjelent a szolgálta-

23 A felvételi döntéssel kapcsolatos alkotmánybíróági álláspontról lásd Kocsis: *Uo.*, 64.

24 Nftv. 39. § (3) bek.

25 RÓNAY Zoltán: Fogyasztóvédelem és felsőoktatás, *Jogi Fórum*, 2012. április 23. Forrás: www.jogiforum.hu/files/felsooktatasi_jog/ronay_zoltan_fogyasztovedelem_es_felsooktatasi_forum%5D.pdf (a letöltés ideje: 2015. 10. 29.)

26 Nftv. 59. § (1) bek. b), f), g) és i) pont, (3) bek. a) pont

27 Nftv. 59. § (1) bek. c) pont, (3) bek. b) és c) pont, (4) bek.

28 Nftv. 39. § (6) bek.

29 GYEKICZKY Tamás: *A kártérítés határai*, *Debreceni Jogi Műhely*, 3(2006)/1. Forrás: www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_karterites_hatarai/ (a letöltés ideje: 2016. 01. 22.)

tásért költségtérítést, önköltséget fizető hallgatók köre, tehát lényegét tekintve két, egymástól gyökeresen eltérő finanszírozási forma működik párhuzamosan, a fent leírt keretek között nincs lényegi különbség a hallgatók között az ún. finanszírozási forma alapján sem, tehát ebből a szempontból irreleváns, hogy államilag támogatott, ösztöndíjas vagy költségtérítéses, önköltséges képzésben vesznek-e részt. Egyes szerzők szerint azonban azzal, hogy megjelentek az úgynevezett fizetős képzések, a szolgáltatás-ellenszolgáltatás piaci elvének érvényesülése következtében megkérdőjelezhetetlenné vált a hallgató és az intézmény kapcsolatának polgári jogi jellege (értelemszerűen a közigazgatási jog, a munkajog és a társadalombiztosítási jog szabályozó szerepének megtartásával).³⁰ Ezzel e jogviszonyban a magánjog kerül hangsúlyos pozícióba.

Magam nem osztom ezt a véleményt. Vitathatatlan ugyan, hogy az előzőekben említett finanszírozási forma bevezetése óta eltelt időszakban változtak a jogszabályok, azonban e körben a szabályozási logika érdemben nem módosult. Bár jelenleg is előírja az Nftv., hogy az önköltséges hallgató és a felsőoktatási intézmény között az önköltség fizetése mellett folytatott képzés tekintetében hallgatói képzési szerződést kell létrehozni,³¹ az alábbiakban kifejtettek szerint ez sem eredményezi a hallgatói jogviszony magánjog területére áthelyezését. Sem a törvény, sem az Nftv. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 87/2015. (IV. 9.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Vhr.) nem ad közelebbi útmutatást ahhoz, hogy e szerződés pontosan milyen sajátosságokkal bír,³² az azonban e rendelkezésekből is megállapítható, hogy hiányzik minden olyan elem, amely egy magánjogi kötelmi viszony sajátja. Egy magánjogi jogviszonyban ugyanis a felek maguk alakítják a jogviszonyt, döntenek annak lényeges elemeiről, azaz megilleti őket a szerződés megkötésének (jogviszony létesítésének), az alany, illetőleg a típus megválasztásának a joga.³³ Ezzel szemben a képzési szerződésre irányadó jogszabályi rendelkezések csak annyit rögzítenek, hogy az a képzés megnevezését és az önköltség képzésre érvényes, és a hallgatói jogviszony ideje alatt nem módosítható összegét tartalmazza.³⁴ Ráadásul az összeg meghatározása sem esik a szerződési szabadság körébe, hiszen a díjat vagy legalábbis megállapításának rendjét az intézmény (szenátusa) szabályzatban rögzíti, tehát ebből a szempontból kvázi egyoldalúan állapítja meg.³⁵ Azaz a képzési szerződés két érdemi tartalmi eleme – a képzés megnevezése és az összeg – sem olyan, amely vonatkozásában a feleknek a magánjogi autonómiába eső döntési jogosultságuk lenne. A meg-

30 GYEKICZKY: *i. m.*

31 Nftv. 39. § (3) bek.

32 Az Nftv. 108. § 8. pont csak annyit rendez e vonatkozásban, hogy a hallgatói képzési szerződés a felsőoktatási intézmény és az önköltséges képzésre besorolást nyert hallgató között a 39. § (3) bekezdése szerint létesített szerződés, az Nftv. 83. § pedig azt említi, hogy a hallgató és a felsőoktatási intézmény a térítési és juttatási szabályzatban meghatározott rendben megállapított térítési díjnak megfelelően megállapodásban rögzíti a térítési díj összegét.

33 VIRÁG Csaba: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet*, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 145–146., a korábbi Ptk. esetében ugyanerről lásd: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2011, 525.

34 Vhr. 50. § (1) bek.

35 Nftv. 83. § (2) bek.

állapodás tárgya valójában nem az összeg, hanem annak a ténynek a rögzítése, hogy a hallgató azt megismerte és tudomásul vette. Ha a hallgató beiratkozik, tehát jogviszonyt létesít, a szerződés megkötése, tartalmának meghatározása már nem a saját, illetve a felsőoktatási intézmény döntésén múlik. A jogviszony fennállása alatt az összeg – szerződéses úton – nem módosítható.³⁶ Következésképpen a polgári jog rendszerének diszpozitivitása³⁷ a jogviszony létesítését megelőzően is csak az – önálló jelentőségét tekintve a jogirodalomban csekélyebb jellegűnek tartott³⁸ – partnerválasztási szabadságban jelenik meg, a jogviszony létesítését követően azonban egyáltalán nem, hiszen a felek sem a szerződés megkötésének tényéről, sem annak típusáról, és különösen annak részleteiről nem dönthetnek, a jogszabályi és intézményi normatív keretektől nem térhetnek el. A jogviszony létrejötte esetén elkerülhetetlen a lényegében az állam által meghatározott tartalmú szerződés megkötése, ennek hiánya a jogviszony megszűnéséhez vezet. Itt tehát megjelenik az „impérium”, még ha a felsőoktatási intézmény közvetítésével is, ez pedig a közjog egyértelmű dominanciáját mutatja. Így e szerződés tulajdonképpen egyetlen olyan jellegzetességgel sem bír, amely a magánjogi jogviszonyok sajátja, elnevezését leszámítva nem is szerződés.

A Vhr. a fentiekén túlmenően azt a szankciót is meghatározza, miszerint ha a beiratkozást vagy a bejelentkezést követően a hallgató ezen időpontokig nem kéri tanulmányainak szüneteltetését, az adott félév aktív félévnek minősül, és a magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzés feltételeinek vállalásából következő vagy a képzési szerződésben foglalt kötelezettségeket keletkeztet a tanulmányi kötelezettségei teljesítésére tekintet nélkül.³⁹ Azaz abban az esetben is, ha a hallgató nem vagy csak részben vette igénybe a felsőoktatási intézmény által nyújtott szolgáltatásokat. Összességében tehát még ez a szerződésként meghatározott okirat sem eredményezi a magánjogi jelleg megjelenését, így a hallgatói jogviszonyt természetesen a finanszírozási formától függetlenül egységesen megítélhető.

A hallgatói jogviszony természetét meghatározza, hogy a felsőoktatási jog⁴⁰ keretei között a képzést nyújtó intézmény és az azt igénybe vevő személy közötti sajátos jogviszonyként jön létre és áll fenn. Ennek során a felek célja, hogy a hallgató Alaptörvényben biztosított alapjogának⁴¹ érvényesítése érdekében⁴² végezzenek különféle – szabályozott – tevékenységet ab-

36 A hallgatónak persze lehetősége van csökkentést kérni, az erről szóló döntés azonban megint csak nem a magánautonómiába tartozó szerződésmódosító aktus lesz, hanem az erre hatáskörrel rendelkező személy vagy testület egyoldalú, méltányossági döntése, amely közjogi jellegű. Ez utóbbi tény annak a közigazgatási eljárásra irányadó szabályok szerint elbírálandó jogorvoslattal megtámadható mivolta, és az ez utóbbi határozat bírósági felülvizsgálatának közigazgatási perben biztosított lehetősége is megerősíti.

37 VIRÁG 146., OSZTOVITS 2011, 525.

38 *A Polgári Törvénykönyv magyarázata. III. kötet, Kötelmi jog*, szerk. Török Gábor, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 57.

39 Vhr. 51. §

40 A felsőoktatási jog számos (alap)jogági jogszabályi rendelkezést magában egyesítő, túlnyomó többségben közjogi jellegű normákból álló joganyagösszesség. Természetéről bővebben lásd: Kocsis Miklós: *A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon*, Budapest, 2011, 29–30.

41 Magyarország Alaptörvénye XI. cikk.

42 Az alapjogi (korábban alkotmányos) megalapozást lásd: Kocsis Miklós: *A hallgatói státusz jogkérdései = Felsőoktatási hallgatói kisokos*, szerk. Kocsis Miklós, KUCSERA Tamás Gergely, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, Budapest, 2010, 25–26.

ból a célból, hogy a hallgató „végzettséget és egy vagy több szakképzettséget szerezzen”.⁴³ Az ennek során érvényesülő különböző jogok és kötelezettségek nem azonos terjedelműek, céljuk nem a jogviszony alanyai közötti egyensúly biztosítása, hanem a szabályozott formában történő képzés. E jogok gyakorlásának és a kötelezettségek teljesítésének kereteit nem állapíthatják meg szabadon, azt az állam a jogszabályok és egyéb közjogi szabályozók útján kőgensen rögzíti. Az állam nem csupán a jogviszony kereteit határozza meg, de részletekbe menően szabályozza annak tartalmát is. Ugyan az Nftv. felhatalmazza az intézményt, hogy ezen keretek között és ezen részletszabályokhoz igazodóan további szabályokat állapítson meg, ez a felhatalmazás azonban csak az egyoldalú szabályozásra szól, és nem a jogviszony félként történő alakítására. Ezzel a felek közötti jogviszony kettős korlát közé szorul, annak alakítására az Nftv. nem ad számukra felhatalmazást. A hallgatói jogviszonyra vonatkozó rendelkezések kőgensek, nem találunk a magánjogra jellemző diszpozitív normákat.⁴⁴

Az állami beavatkozás mértéke és módja ráadásul e körben független a fenntartó személyétől, azaz a nem állami fenntartású (tehát egyházi és magán) felsőoktatási intézmények működésére vonatkozó külön rendelkezések⁴⁵ sem tartalmaznak eltérő szabályokat. Így a hallgatói jogviszony közjogi jellege nem a felsőoktatási intézmény állami⁴⁶ mivoltából fakad, hanem az állam felsőoktatás-irányító szerepéből, amely az erős állami beavatkozást és azzal egyidejűleg a magánautonómia érvényesülésének e jogviszonyban történő kizárását jelenti.

Megjegyzendő, hogy bár a polgári jog is ismeri a felek magánjogi jogviszonyaiba – az egyensúlyteremtés érdekében – történő beavatkozást, azonban itt korántsem erről van szó. A magánjogi jogviszonyokba való állami beavatkozás klasszikus példája a fogyasztóvédelem, azonban azzal kapcsolatban is gyakran aggályként fogalmazódik meg, hogy alkalmas állami beavatkozással a felek erőviszonya (mellérendeltség, egyenjogúság) megbillentésre.⁴⁷ Ugyanakkor a fogyasztóvédelem kapcsán egységes az az álláspont, hogy bár a magánjog római jogi gyökerei révén európai viszonylatban ma is érvényesülő „privát autonómia és a szerződési szabadság”⁴⁸ a fogyasztóvédelem keretei között relativizálódik, a gyengébb pozíciójú fogyasztó erősebb védelmet, támogatást kap a szolgáltatóval szemben, ami vi-

43 BAKONYI László: *A hallgatók = Az oktatás nagy kézikönyve*, szerk. Szűdi János, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006, 833.

44 SZILÁGYI: i. m. 302., JAKAB András: *A magyar jogrendszer szerkezete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 75–77.

45 Nftv. XXVI. fejezet

46 Az állami felsőoktatási intézmény fogalmára és annak meghatározásával összefüggő bizonytalanságra lásd: G. KARÁCSONY Gergely: *A fenntartói jogok alakulása a felsőoktatásban, kitekintéssel a kancellári rendszer által hozott változásokra*, Kodifikáció és Közigazgatás, 2014/2, 35. Ehhez kapcsolódik Rixer Ádám gondolata, aki általánosságban utal az állam felsőoktatásbeli szerepvállalásának tisztázatlanságára. (Rixer Ádám: *Humán közszolgáltatások igazgatása*, Patrocínium Kft., 2011, 81.)

47 VIRÁG: i. m., 149.

48 Peter HOMMELHOFF: *„Europarechtliche Bezüge” im Zivilrecht. Überlegungen zur Gestaltung des akademischen Unterrichts*, Für Recht und Staat, Festschrift für H. Helmrich zum 60. Geburtstag, München, 1994, 340. Idézi: HAMZA Gábor: *A római jog a XXI. században*, Magyar Tudomány, (2007)/12, 1557. Forrás: www.matud.iif.hu/07dec/07.html (a letöltés ideje: 2015. 11. 04.)

szonylagossá teszi „a privát autonómia és a szerződési szabadság elvét egy adott magánjogi rendszeren belül”.⁴⁹

Az államnak a felek közötti jogviszonyában betöltött szerepe miatt találunk ugyan hasonló vonásokat a fogyasztóvédelem tárgyát képező fogyasztói szerződéses jogviszony és a hallgatói jogviszony természete között, mivel az egyszemélyes módosítható intézményi szabályok emlékeztetnek az általános szerződési feltételekre, azonban az utóbbi jogviszony esetében fel sem merülhet a privát autonómia és a szerződési szabadság kérdése. Sőt, a jogviszony fennállása során az állam nem is törekszik a felek (ti. a hallgató és a felsőoktatási intézmény) közötti egyenlőtlen viszony megváltoztatására. E hasonlóságok tehát nem olyan jellegűek, amelyek alapján ezen ismertetőjegyek a hallgatói jogviszonyt a magánjog területére áttolnák. Összességében tehát leszögezhetjük: a hallgatói jogviszony bármennyire is magán visel egy-egy polgári jogi jegyet, nem sorolható a Ptk. hatálya alá, hiszen a jogviszony dinamikájában a felek rendelkezési jogával szemben túlnyomó részben az állam közjogi szabályozó szerepe és közhatalma érvényesül.

Ebben jelentős hasonlóságot mutat a német joggal, amelyben a hallgatói jogviszony a beiratkozással kezdődik és a kiiratkozással ér véget, ami sokkal inkább igazgatási jellegű aktus, mintsem egy szerződéses jogviszony alakítása. E jogviszony keretében jogosultak a hallgatók a tanulmányaik folytatására, az azokkal összefüggő rendezvények és az intézmények (pl. könyvtár) látogatására, az intézményvezetéssel szembeni igények megfogalmazására vagy éppen a hallgatói önkormányzati választások során az őket megillető aktív, illetve passzív választói jog gyakorlására. Ugyanígy ebből fakadnak a házirend betartásából, az intézményi létesítmények (könyvtár, laboratórium) rendjének betartásából álló kötelezettségek. Ráadásul a hallgatók jogai és kötelezettségei sok tekintetben jogszabályi rendelkezésen alapulnak.⁵⁰ Ebből következően nem kizárólag a jogviszony alanyainak közös elhatározásából keletkeznek és alakulnak a jogviszony egyes elemei, hanem abba az állam – legalábbis a keretek megteremtésével – beleavatkozik.

Ezzel szemben az angolszász típusú jogrendszer államaiban működő felsőoktatási intézmények és hallgatóik között egyértelműen kontraktuális jogviszony jön létre. Az angol felsőoktatási intézmények hallgatóikkal típusjegyeiben a klasszikus magánjogra emlékeztető szerződést kötnek, mely a jogviszonyt részletekbe menően szabályozza.⁵¹ Az amerikai egyetemeken – függetlenül attól, hogy állami vagy magánintézményekről van szó – az egyes szolgáltatások (szállás, étkezés, támogatások) tekintetében külön szerződések jönnek létre. Ám gyakran nem is a hagyományos értelemben, mivel a bíróságok mindinkább hajlanak arra, hogy az egyes hallgatói kézikönyveket vagy intézményi tájékoztatókat – függetlenül attól, hogy azok papíros formában vagy csak az intézményi internetes oldalon állnak rendelkezésre – is szerződésnek tekintsék, így azok bármilyen felmerülő jogvita esetén elsődleges for-

49 HAMZA: *i. m.*

50 ARNE PAUTSCH, ANJA DILLENBURGER: *Kompendium zum Hochschul- und Wissenschaftsrecht*, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/New York, 2011, 108–109.

51 DENNIS J. FARRINGTON: *The law of higher education*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 336–337, 347–360. Természetesen az angol szabályozás ennél jóval összetettebb, de annak részletesebb bemutatása terjedelmi okból jelen tanulmányban nem lehetséges.

rásnak számítanak.⁵² Hasonló a helyzet az ausztrál egyetemek esetében is, ahol a szerződéses jogviszony szintén egyedüli és széles körben meghatározó a hallgatónak az intézményrel fennálló jogviszonyában.⁵³

4. KONKLÚZIÓ

A hallgatói jogviszony vizsgálata alapján álláspontom szerint egyértelmű, hogy lényegét tekintve közjogi jogviszonyról van szó. A magyar szabályozásban az állam részletekbe mérően szabályozza és alakítja is a jogviszonyt – elsősorban a felsőoktatásra irányadó normatív eszközökkel. Ezzel pedig a jogalkotó egy a polgári jogtól erősen távol álló, de egészében a tisztán klasszikus közjogi jegyeket sem magán viselő alakzatot hoz létre. Ha definíciószerűen meg kívánjuk adni a hallgatói jogviszony fogalmát, azt mondhatjuk, hogy az a felsőoktatási jog keretei közötti sajátos, a képzést nyújtó szervezet és az azt igénybe vevő személy közös – utóbbi felsőfokú tanulmányainak folytatása mint alapjog érvényesítésére irányuló – tevékenységét szabályozó jogok és kötelezettségek összessége, amelyek a jogviszony két alanyát egymással szemben eltérő módon és mértékben jogosítják és kötelezik, és amelyek gyakorlásának terjedelmét behatárolja egyrészt az állam a jogszabályok és egyéb közjogi szabályozók útján, másrészt ezek felhatalmazása alapján a felsőoktatási intézmény a saját belső szabályzataival.

Utalva a hallgatói jogviszony bevezetőben is említett jelentőségére – tekintve mind a jogviszonyban részt vevők számát, mind az abból fakadó jogok és kötelezettségek sokféleségét, valamint annak jogkövetkezményeit, nem csupán az egyénekre, de a társadalom egészére vetítve –, megfontolandó annak egyértelműbb, definíciót adó törvényi szabályozása, akár a mindenkori felsőoktatási törvény értelmező rendelkezései között. Ezzel a jogalkotó a hallgatói jogviszony fogalmát mint zsinórmértéket alkalmazhatná a részletszabályok kidolgozása során is.

52 William A. KAPLIN, Barbara A. LEE: *The Law of Higher Education*, Vol. 1., John Wiley & Sons Inc., 2013, 8.1.3. Forrás: goo.gl/WU7wMC (a letöltés ideje: 2016. 01. 27.)

53 Francine ROCHFORD: *The Relationship Between The Student And The University*, Journal of Law & Education, Australia & New Zealand, 3(1998)/1, 28–48. Forrás: www.anzela.edu.au/assets/anzjle_3.1_-_2_francine_rochford.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 27.)

5. IRODALOM

1. Az 1777-iki *Ratio Educationis*, szerk. KORNIS Gyula, Pedagógiai Könyvtár, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: FRIML Aladár, Kath. Középiskolai Tanáregyesület, 1913.
2. BAKONYI László: *A hallgatók = Az Oktatás nagy kézikönyve* szerk. SZÜDI János, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006.
3. DENNIS J. FARRINGTON: *The law of higher education*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
4. FAZEKAS Judit: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*, I. kötet, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft. Budapest, 2014.
5. *Felsőoktatási statisztikai gyorstájékoztató a 2015/2016. tanév eleji (2015. 10. 15-i) adatgyűjtés adataiból 2015. november 2.* Forrás: www.kormany.hu/download/f/c9/80000/Gyorstajekoztato_20151015_20151102.pdf (a letöltés ideje: 2016. január 22.).
6. G. KARÁCSONY Gergely: *A fenntartói jogok alakulása a felsőoktatásban, kitekintéssel a kancellári rendszer által hozott változásokra*, Kodifikáció és Közigazgatás, 2014/2. Forrás: kodifikator.hu/letoltes/category/15-2014-evi-ii-szam?download=85:g-karacsony-gergely-a-fenntartoi-jogok-alakulasa-a-felsooktatásban-kitekintéssel-a-kancellári-rendszer-által-hozott-valtozasokra (a letöltés ideje: 2016. március 22.)
7. GYEKICZKY Tamás: *A kártérítés határai*, Debreceni Jogi Műhely, 3(2006. január 1.)/1. Forrás: www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_karterites_hatarai/ (a letöltés ideje: 2016. január 22.)
8. HAMZA Gábor: *A római jog a XXI. században*, Magyar Tudomány, 2007/12. Forrás: www.matud.iif.hu/07dec/07.html (a letöltés ideje: 2015. november 4.)
9. Peter HOMMELHOFF: *„Europarechtliche Bezüge” im Zivilrecht. Überlegungen zur Gestaltung des akademischen Unterrichts. Für Recht und Staat. Festschrift für H. Helmrich zum 60. Geburtstag*, München, 1994.
10. HORVÁTH Pál: *A korai reneszánsz studium generaleja*, Iustum Aequum Salutare, 2(2006)/1–2.
11. JAKAB András: *A magyar jogrendszer szerkezete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007.
12. William A. KAPLIN, Barbara A. LEE: *The Law of Higher Education*, Vol. 1., John Wiley & Sons Inc., 2013. Forrás: goo.gl/WU7wMC (a letöltés ideje: 2016. január 27.)
13. szerk. KARDOS József: *A magyar felsőoktatás évszázadai*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
14. KARDOS Tibor: *A magyarországi humanizmus kora*, Budapest, 1955.
15. KOCSIS Miklós: *A felsőoktatási autonómia elmélete és gyakorlata Magyarországon*, doktori értekezés, Pécs, 2010.
16. KOCSIS Miklós: *A hallgatói státus jogkérdései = Felsőoktatási hallgatói kisokos*, szerk. KOCSIS Miklós, KUCSERA Tamás Gergely, HÖÖK a Hallgatókért Alapítvány, Budapest, 2010.

17. KOC SIS Miklós: *A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon*, Budapest, 2011.
18. *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2011.
19. PATYI András: *A közigazgatási működés jogi kérdései* = PATYI András, VARGA Zs. András: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 2013.
20. ARNE PAUTSCH, ANJA DILLENBURGER: *Kompendium zum Hochschul- und Wissenschaftsrecht*, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin, New York, 2011.
21. PETRIK Ferenc: *A közigazgatási jogviszony fogalma, elhatárolása más jogviszonyoktól*, Magyar Jog, 57(2010)/9.
22. RIXER Ádám: *Humán közszolgáltatások igazgatása*, Patrocínium Kft., 2011.
23. RÓNAY Zoltán: *Fogyasztóvédelem és felsőoktatás*, Jogi Fórum, 2012. április 23. Forrás: www.jogiforum.hu/files/felsooktatasi_jog/ronay_zoltan__fogyasztovedelem_es_felsooktatasi%5Bjogi_forum%5D.pdf (a letöltés ideje: 2015. október 29.)
24. FRANCINE ROCHFORD: *The Relationship Between The Student And The University*, Journal of Law & Education, Australia & New Zealand, 3(1998)/1. Forrás: www.anzela.edu.au/assets/anzjle_3.1_-_2_francine_rochford.pdf (a letöltés ideje: 2016. január 27.)
25. SZALAI Éva: *A közigazgatási jogviszonyok*, Közigazgatási Jog (szerk. Fazekas Marianna), Általános rész III., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
26. SZILÁGYI Péter: *Jogi alaptan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
27. *Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái*, szerk. SZÖGI László, Művelődési és Közoktatási Minisztérium, 1994.
28. *A Polgári Törvénykönyv magyarázata, III. kötet, Kötelmi jog*, szerk. TÖRÖK Gábor, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest.
29. VIRÁG Csaba: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. III. kötet*, szerk. OSZTOVITS András, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014.

Rónay Zoltán (ronay@rekthiv.elte.hu): 1999-ben végzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, 2003-ban jogi szakvizsgát tett. Az egyetem elvégzését követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Hivatalában jogi előadó, majd osztályvezető, ezzel párhuzamosan ügyvédjelölt, majd 2003 és 2006 között ügyvédi praxist folytat. 2006 és 2015 között az ELTE főtitkára, 2010-től ezen megbízatása megszűnéséig a Magyar Rektori Konferencia Főtitkári Kollégiumának elnöke. 2015 szeptemberétől a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola hallgatója. Kutatási területe a felsőoktatási jog; alkalmazottak és hallgatók felelősségi viszonyai a felsőoktatásban; felsőoktatásra vonatkozó munkajogi, közigazgatási és polgári eljárásjogi szabályok.